

markizova visoka tuga

Dragutin Ilkić: »Markiz u ložionici«, Zajednica književnika Pančeva, Pančevo, 1989.

milan orlić

Treća knjiga Dragutina Ilkića »Markiz u ložionici« reaktuelizuje niz pitanja od značaja ne samo za pisca o kojem je reč (i pisca uopšte) nego i za književno umeće. Neka od tih pitanja uputno je ovom prilikom potpuno isključiti jer pripadaju analizama neprimerenim potrebama tekstu: izvesna pitanja valja implicirati a određeni broj i ekspliciti. Jedno iz poslednje grupe postavljamo, već u uvodu, kao generalnu tezu kritičkog razmatranja. Naime, Ilkićev »Markiz...« realizovan je i utemeljen na instrumentalnim mogućnostima modernističke proze ali, možda i paradoksalno, izmešta se u širi pojas postmodernističkog konteksta. Tu se misli, donekle isključivo, na posledice i prateće momente dela a ne na njegovu morfološku i materijalnu specifičnost.

Po bitnim sadržajno-formalnim odlikama, »Markiz...« je zbirka priča, neujednačenih po obimu i vrednosti, kao i po drugim elementima npr. prisustvu onoga što Nabokov imenuje izrazom »malo prosečne realnosti«. Sam autor kaže da je jedna priča »potpuno verodostojna«; ipak, najveći broj je, pozovimo se još jednom na Nabokova, »plod međudejstva Inspiracije i Kombinacije«. Stoga je dvoje nepobitno: »malo prosečne realnosti« Ilkićevog proznog polja blisko je stvarnosti dostupnoj iz stvaralaštva posleratnih srpskih književnih trudbenika »svrstanih« pod barjak »novostilizma«; međutim, opravdano je zapaziti da pisac izumljuje vlastito prozno okruženje unutar pomenu-tog modela, sa posebnim naglaskom na intelektualističko-kosmopolitskim oznakama, kao i da *transcendira* taj model kombinujući mogućnosti realističko-naturalističkog i impresionističko-ekspresionističkog proznog pisma. Tvrdnja da među pričama nema (organskog) jedinstva sadržaja prečutno prepostavlja bliža određenja. Naime, razmatrano ispisivanje proznog prostora je na takvom stepenu izgrađenosti da se sa lakoćom i efikasnošću, fiktivno, prvo (ponekad ispovedno) lice smeni trećim, uz pomoć prepoznatljivih rečeničnih konstrukcija, nizova i struktura konstantno visoke prohodnosti. Najčešće je tematsko-motivacijski inicijalitet preuzet iz svakodnevnog života (putovanje, oplakla... npr. u priči »Tišina kao blato«, »Epaminonda i pas...«) ili iz svakodnevice npr. života u pozadini velikih/potresnih događaja (kao što je zemljotres, »Veče u Psaci«). U trećoj grupi, neprikosnovenost svakodnevnja locirana je u egzistentnim okolnostima pojedinaца uklještenih nepredvidivim hodom istorije (naslovna priča...). Dalja produbljivanja u pravcu grupisanja su moguća ali ne i neophodna jer, koliko god da ih je i kakva god da su, ostaju unutar strogo omeđenih okvira. Ti okviri utvrđeni su premisivnim uverenjem naratora da je pripovedačko umeće utvrđeno odnosno da je njime ovladano tako da preostaje sama primena. Primena se — sigurno, izrazito

i tankočutno *postupno* vodena narativnog toka koje pokazuje predpostmodernističku veru u iluziju »priče i pričanja« — kreće u rasponu od verističko-realističkih razvijanja radnje (slično npr. jednom Jakovu Ignjatoviću) do od-slikavanja malih-velikih i tragičnih zapleta čehovljevske duhovnosti.

Posebnu pozornost zaslužuje preovlađujuća emocija knjige — pantragiističko (samo)odredjenje protagonista i epizodista prema svom usudu i okolini. Taj depatetizovani, diskretno estetizovani pantragizam se oslanja na potragu za duhovitim usred tragičnog (naročito: »Kuće gospodina Borovskog...«). Duhovitim shvaćenim u smislu dobroćudnog smeha; ili, kako bi to Gogolj rekao, »samo jedna duboko plemenita duša može da se smeje dobroćudnim, svetlim smehom«; ali i duhovitim kao duboko intelektualnim uvidom u sudbinu čoveka kao igracke istorijskih zbivanja i ontičke akcidentalnosti. Jedna od kardinalnih reperkusija tog uvida je kosmopolitizam. Umesno je trenutno ukazati na dve stvari. Usled različitih ideografskih »subjektivnosti« i »individualnosti« modernističkih i posmodernističkih predloži

teže da, sa jedne strane, *definitivno* odbrane autonomiju književnosti (sa svim konsekvencama koje se podrazumevaju); sa druge strane, primerom zagovaraju *paralošku* koegzistenciju literarnih obrazaca (opet sa svim nadilazećim implikacijama). Baš ta dva momenta omogućuju *pantragiistički* estetizam; i, posledično, (ako nismo zaboravili uvodno ukazivanje na izmeštenost knjige izvan modernističkog ključa) pripadnost širem pojasu postmodernističkog konteksta. »Markiz...« polaznu i ishodišnu tačku nalazi — prepuštajući se visokoj tuzi, kao što kazuje Staneskuov stih — u predlošku »programski« divergentnom onom koji ga instrumentalnim mogućnostima zasniva. Tek pod navedenim uslovima uvida se značaj Ilkićevog jezika, kao jedne od aparaturnih pogodnosti otelotvorenja, makar i slučajnog, analiziranih vrednosnih postulata. To je, naime, jezik koji u pantragiističko estetizovanoj igri označenog i označitelja ubedljivo definiše ravni govora i značenja, njihove odnose i tanane prelaze jednih u druge. Taj aparat Ilkićevog proznog saopštavanja smatramo zahvalnim za posebno, problemsko ispitivanje.

Nakon sedamnaest godina književnog čutanja, Ilkićevo oglašavanje smatrajući dobrodošlim, nalazimo da je napisao vrlo dobru knjigu; treća, četvrta i dvanaesta priča posebno se ističu uspešnošću — suprotno važi za sedmu, osmu i poslednju; priča »Knjigovoda« ne zaslužuje veću pažnju iako ponavlja strukturu organizaciju drugog i najzrelijeg pišćevog ostvarenja, romana »Pohod«, romana koji pančevačkog veštaka pisane reči verovatno uvršćuje u skupinu značajnih prozaista starije generacije. Otuda očekujemo da će Ilkić, vetri-la svoja podigavši, ubrzo ponovo isplivati iz pristaništa čutanja. I pored saznanja koje nasledujemo od Kovačevog Ferka — da nema savršene knjige.

PISMO UREDNIŠTVU

Poštovani družo Damjanov i, isto tako mnogopoštovani, Subotički! video sam najnoviji broj Polja i moje pismo u njemu. Međutim, to pismo ste tako nevesto objavili da ispada gotovo da ga je napisao Milivoj Nenin. Sa druge strane, ozbiljno vam zameram što moje pismo niste objavili krupnijim slovima i na koricama časopisa. Ovako je taj značajan tekst prošao neopaženo.

Odmah i da vam kažem kako sam doživio ovaj vaš broj. Kao da ste na boce sa jestivim uljem lepili etiketu na kojoj piše ŠECER, ili na jagodinsko pivo: »kora nije za jelo«. Otrpili ste tako nekako.

Ali, ono što me je posebno zaprepastilo i, pravo da vam kažem, istinski zabrinulo, kao starog aktivistu u komšiluku i učesnika u posleratnoj obnovi zemlje, je neprekidno povezivanje smeha i seksa. Pa vi se, ne daj Bože, u odsudnim trenucima smežete, a ne prelazite na stvar. Kao da vam preskače srce, ali što bi rekao Mika Ogrljan: »Diže mi se, ali mi se ne ustaje«. A i ovaj vaš Vojslav Despotov, kad vidi onu stvar, on ne izvadi ono što se vadi, već to pretvori u skraćenicu: Kao Umetnik Rida Ali Cilja. . . pa propliva. (Cilja, cilja, ali promašuje).

Uistinu sam zburjen ovim novim generacijama. Mogu ja biti tolerantan i podržati vaše nastojanje da smeh uđe u Ustav SFRJ, ali dok ne uđe nije ušao, i molim da to imate u vidu. Ne ka vas ne zavara ovaj privid haosa, čim na snagu stupi novi Ustav, pritegnućemo mi vas ponovo. Zato pamet u glavu omladino.

Niste čak objavili nijedan tekst nekog prosvetnog radnika, eto Jerkov, na primer, radi u prosveti. Što niste od njega tražili tekst?

Da ne bude više vaših mistifikacija — ja se uvek potpišem na koverti, ali pošto vi kidate kovertu, a ne nešto drugo, evo da vam se potpišem punim imenom i prezimenom. Braša Brča, Ul. Stanislava Vinavera 56, 21248 Nju Lok.

P. S. Kad smo kod mistifikacija, da li je tačno da je vaš Čurguz—Kazimir u Politici izmislio neki tekst Bore Cosića ili Dobrice Cosića — ne sećam se već više (znam samo da nije Krešimir Cosić). . . pa ih Cosić tužio, pa se ovi izvinjavali. . .

Eto, vidite, šta može da uradi mlada glava.
31. I 1990.

Pozdrav
Braša

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5, telefon (021) 28-765

uređuju: ljubisa despotović, silvija dražić, zoran derić, petru krdu, alpar lošonc, miroljub radojković i saša radonjić ☆ glavni i odgovorni urednik franja petrinović ☆ tehnički i likovni urednik cvetan dimovski ☆ sekretar redakcije ljljana jokić ☆ lektor sanja štefan ☆ članovi izdavačkog saveta: bosiljka bojanić (predsednik), tanja đurić, biljana cvetković, rada čupić, dušan radak, dušan mihailović, dušan patić, danica grubač, simon grabovac (delegati šire društvene zajednice) radmila gikić, radmila cvijanović lotina, vladimir kopicil, franja petrinović i čedomir keco (delegati izdavača) ☆ izdaje nišro »dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31 ☆ direktor nišro »dnevnik« dušan tomić ☆ osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine ☆ časopis finansira s izdavača kulture vojvodine ☆ rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 220, žiro račun 65700—603—6324 nišro »dnevnik« oour »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja« (godišnja pretplata 500.000dinara za inostranstvo dvostruko) ☆ na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413—152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga ☆ tiraž 2.000 primeraka

Polja